

Н.Ж. Тульбасиев¹ Г.Е. Елеусинова² Л.Б. Алексеева³

¹Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

²Қ. Жұбанов атындағы өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

³Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан
(E-mail: meyratkul.kekilbekova@ayu.edu.kz)

Болашақ дене тәрбиесі мамандарының кәсіби дайындықтарын қалыптастыру моделі

Аңдатпа. Зерттелетін проблеманың өзектілігі болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың диагностикалық мониторингін жүзеге асыру қажеттілігімен және педагогикалық қызмет процесінде кәсіби даярлауды қалыптастырудың әдістемелік-теориялық, мазмұндық-технологиялық және ғылыми-әдістемелік аспектілерінің жеткіліксіз әзірленуімен байланысты. Болашақ дене тәрбиесі мамандарының кәсіби даярлығын қалыптастырудың көп өлшемді моделі мотивациялық-мақсатты компоненті, мазмұнды-процессуалдық компоненті, аналитикалық-бағалау және рефлексиялық-түзету компоненттері арқылы жасалады. тұрады. Мақалада аталмыш көп өлшемді модель негізгі кәсіби құзыреттіліктердің кешенін меңгеруге жеке қарым-қатынасты қалыптастыруды, ғылыми жетекшілердің білім беру антропологиясындағы зияткерлік еңбек мәдениетінің компоненттерін толтыруды құрайтын жеке қасиеттердің маңыздылығын түсінудің, болашақ маман мен кәсіби маңызды қасиеттері ретінде дәйектеледі. болып табылады. Жоғары оқу орындарында мәдени-білім беру ортасын ұйымдастыру процесін ғылыми бағытта мамандардың зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесін мақсатты және саналы түрде игеру процесі ретінде ұйымдастырудың тиімділігі дәлелденеді.

Түйін сөздер: болашақ дене тәрбиесі мамандары, кәсіби даярлық, көп өлшемді модель, болашақ кәсіби даярлаудың диагностикалық мониторингі, кәсіби құзыреттілік, зияткерлік еңбек мәдениеті.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2022-140-3-212-223>

Кіріспе

Қазіргі заманғы нақты тәжірибе бәсекеге қабілетті маман мен жоғары білікті маманның ғалымның қасиеттеріне ие болуы керек екенін дәлелдейді, өйткені шебер идеяларды қалыптастыра білуі, оларды негіздеуі және оларды практикалық өндіріске енгізу дағдыларын игеруі керек. Бұл жағдайлар білім беру жүйесін дамытудың, ғылым мен техниканың өсуінің маңызды сапалық құрамдас бөлігі болып табылады.

Болашақ мамандардың кәсіби дайындығын мониторингтік диагностикалау білім берудің барлық сатыларында тұлғаның жемісті дамуы үшін білімін, іскерлігін және зияткерлік еңбек мәдениетінің дағдыларын практикада қолдану және ЖОО-ның мәдени-білім беру ортасының ерекшеліктерін ескеру қажеттілігін талап етеді. Антропологиялық тәсіл негізінде зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру аясында психологиялық-педагогикалық пәндерді объективті білу арқылы осы мақсатты іске асыру университеттің қызметін реттейтін

Негізгі заңнамалық актілерге кіретін нормативтік-құқықтық ережелерді ескеруді талап етеді. Сондықтан оқу процесінде келесі міндеттерді орындау қажет:

- зияткерлік еңбек мәдениеті феноменін қызмет, жұмыс, еңбек, жеке қасиеттер синтезі ретінде ашу;

- психологиялық-педагогикалық интеграция құралдары арқылы зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастырудың әдіснамалық, теориялық, технологиялық негіздерін меңгеру;

- келесі пәндердің ғылыми, пәнаралық интеграциясының әдістемелік-теориялық негіздерін меңгеру: педагогика, психология, компьютерлік мәдениет, шет тілі мәдениеті;

- ғылыми және кәсіби қызметте пәнаралық интеграция бойынша білімді қолдану білігін қалыптастыру.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу барысында теориялық әдістер қолданылды: философиялық, психологиялық-педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерді жүйелі-құрылымдық талдау; ғылыми категориялар мен құбылыстарды талдау және синтездеу; зерттелетін процестің құрылымдық және мазмұндық негіздерін теориялық моделдеу; зерттелетін проблема арнасында өзіндік және озық педагогикалық тәжірибені жалпылау.

Эмпирикалық әдістер: диагностикалық әдістер - сауалнама, сұхбат, әңгіме, стандартталған тестілеу, сараптамалық бағалау, өзін-өзі бағалау, рейтинг, тәуелсіз сипаттамаларды жалпылау, проективтік әдістер; бақылау әдістері-бақылау, өзін-өзі бақылау; праксиметриялық әдістер: қызмет өнімдерін талдау; оның айқындаушы, қалыптастырушы және бақылау функцияларындағы эксперимент; алынған нәтижелерді сандық талдау. Математикалық статистика және нәтижелерді графикалық бейнелеу әдістері.

Зерттеудің тәжірибелік-эксперименттік базасы Түркістан қаласы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті болды.

Мәселені зерттеу үш кезеңде жүргізілді:

- бірінші кезеңде философиялық, психологиялық және педагогикалық ғылыми әдебиеттердегі қолданыстағы әдіснамалық-технологиялық тәсілдерге, проблема бойынша диссертациялық жұмыстарға, сондай-ақ педагогикалық зерттеулердің теориясы мен әдістемесіне теориялық талдау зерделенді және жүзеге асырылды; зерттеудің ғылыми-ұғымдық аппараты тұжырымдалды, зерттеу мәселесі, мақсаты мен әдістері айқындалды, эксперименттік зерттеу жоспары жасалды.

- екінші кезеңде болашақ дене тәрбиесі мамандарының кәсіби даярлаудың диагностикалық мониторингін іске асырудың шетелдік тәжірибесі зерделенді, даярлау тиімділігінің шарттары айқындалды, білім беру антропологиясы шеңберінде зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесін әзірлеуге байланысты көп өлшемді модель әзірленді. Болашақ мамандардың зияткерлік еңбек мәдениетін табысты меңгеруін инновациялық педагогикалық жобалау жүзеге асырылды; тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың мазмұны нақтыланды, міндетті және элективті курстардың әзірленген кешенді-мақсатты бағдарламалары енгізілді, педагогикалық эксперимент жүргізілді.

- үшінші кезеңде әзірленген модельдің тиімділігіне талдау жүргізілді, алынған нәтижелерді математикалық өңдеу, жүйелеу және түсіндіру жүргізілді, қорытындылар тұжырымдалды, зерттеуді ресімдеу аяқталды.

Зерттеу нәтижелері

Антропологиялық тәсіл негізінде мотивациялық-мақсатты, мазмұнды-процессуалдық, аналитикалық-бағалау, рефлексиялық-түзету компоненттерін қамтитын болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың көп өлшемді моделі жасалды.

Болашақ мамандардың кәсіби даярлығын қалыптастырудың көп өлшемді моделінің мотивациялық-мақсатты компоненті негізгі құзыреттіліктердің құзыреттілік кешенін меңгеруге мотивациялық-құндылықты, жеке қарым-қатынасты қалыптастыруды, ғылыми

жетекшілердің білім беру антропологиясындағы зияткерлік еңбек мәдениетінің компоненттерін толтыруды құрайтын жеке қасиеттердің маңыздылығын түсінуін, болашақ маман мен кәсіби маңызды қасиеттері болып табылады.

Кәсіби даярлық зияткерлік еңбек мәдениетінің құрамдас бөліктеріне әсер ететін мазмұндық деңгейде негізгі жалпы құзыреттіліктерді меңгеруді талап етеді. Біз оларды 1-кестеде көрсетеміз.

Егер біз зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесі бойынша білімді, дағдыларды және ептіліктерді жетілдіру бойынша толыққанды кәсіби дайындықты өткізсек, онда болашақ мамандарға тән ғылыми маңызды қасиеттер айқын көрінеді, магистранттар орындайтын оқу және ғылыми жұмыс деңгейі жоғары болады, оның табыстылығы оқу ор-

нын бітіргеннен кейін магистрлік жұмысты сапалы қорғауда көрінеді.

Мәдениетті игеру білім беру антропологиясы тұрғысынан интегративті оқытудың негізі болып табылады. Интегративті дайындық психологиялық-педагогикалық интеграция арқылы мамандықты игерудің кеңейтілген процесі ретінде болашақ мамандарды интеграцияланған оқу және оқудан тыс материалдарды игеру процесіне қосуға мүмкіндік береді. Бұл проблемалық мәселелер кешені, тапсырмалар кешені және тапсырмалар мен жаттығулар жиынтығы.

Жоғары білім беру мен ғылыми-зерттеу қызметінің мәдени-білім беру ортасының неғұрлым маңызды бағыттары мыналар болып табылады:

- ақпараттандыру және компьютерлендіру;
- фундаментализация және ізгілендіру;

Кесте 1

Негізгі жалпы құзыреттіліктер

МАЗМҰНДЫҚ ДЕҢГЕЙІ: ҚҰЗЫРЕТТЕР	1. Негізгі жалпы құзыреттіліктер: - арнайы құзыреттілік; - жеке құзыреттілік; - психофизиологиялық құзыреттілік; - акмеологиялық құзыреттілік; - әлеуметтік құзыреттілік. 2. Жобалау саласында: - мақсат қою; - мазмұнын іріктеу; - материалдарды дайындау; - тапсырмалар мен қызмет түрлерін дайындау; - бақылау-бағалау іс-шараларын жоспарлау. 3. Практикалық іске асыру саласында: - педагогикалық процесте қолдану; - білім алушыларды қолдау; - білім алушылардың танымдық дербестігін қалыптастыру; - мультимодельдылық; - қауіпсіз және жайлы оқу ортасын құру және қолдау және т. б.	ЗИЯТКЕРЛІК ЕҢБЕК МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІ	тұлғалық жетілу	Нәтиже	Субъектілердің дайындық деңгейін іске асыруға арналған ЖМББ
		↓			
		Интегративі білу			
		↓			
		Құқықтық, коммуникативтік компоненттер және т. б.			
		↓			
мәдени-білім беру ортасы					
↓					
субъектілердің білім беру және ғылыми бағытта мониторингі жоғары мектеп					
↓					
зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесі					

- білім берудің сабақтастығы мен үздіксіздігі;
- ЖОО түлегінің ұтқырлығы;
- маманның болашақ қызметін модельдеудің толықтығы;
- тұлғаның белсенділігі мен шығармашылық әлеуетін арттыру.

Мәдени-білім беру ортасын дамытудың негіз қалаушы және жүйе құраушы бағыты ізгілендіру болып табылады, оның басты мәні жеке тұлғаны дамыту болып табылады. Тұлғаның жалпылама және интеграциялық мәні және оның қасиеттері білім алушының іс-әрекеті мен білім беруді дамыту бағыттары арқылы делдал болады.

ЖОО-да тұлғалық-дамытушылық білім берудің негізгі қағидаттарын іске асыру антропологиялық парадигманың құрылымдық

құрамдас бөлігі ретінде зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыруға қатысты маманды кәсіптік даярлау бағыттарын талдауды талап етеді. Маманның кәсіби дайындығының бағыттарын бөліп, оларды кесте түрінде көрсетеміз (2-кесте).

Субъект-объект - болашақ мамандардың кәсіби қалыптасуы жағдайында мәдени-білім беру ортасындағы субъективті өзара әрекеттесу осындай өзара әрекеттесу әдістерін жетілдіреді. Егер жоғары білім беруді тұлғалық-дамытушылық ізгілендіру жеке адамды кәсіптік даярлау міндетін шешуге бағытталса, онда антропологиялық парадигмаға негізделген мынадай қағидаттар іске асырылуға тиіс:

- жеке адамның бостандығы мен құқықтарын іске асырудың демократиялық шарттары.

Кесте 2

Кәсіби дайындық бағыттары

Бағыттары		
МАМАНДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІНДЕ		
Мақсаттылық	Бағыты	Зерттеушіні дайындау.
кәсіби мәдениетті, зияткерлік еңбек мәдениетін дұрыс көлемде және мазмұнда беруге	ғылыми қызметке дайындау. Оқыту тараптарының үздіксіздігі, үздіксіздік және интегративті сипат	Кәсіби даму үшін ғылыми жұмыстың маңыздылығын, танымның адамның өмірлік құндылықтарымен байланысын түсіну
Тәжірибелік және қолданбалылық		
Іргелі білім неғұрлым кең ауысуға қабілетті, зияткерлік еңбек мәдениетін байытады, құндылығын сақтайды		
Функционалдылық		
Болашақ іс-әрекеттің мазмұны мен құрылымын модельдеу. Оның негізін келесі дағдылар құрайды:		
жобалау дағдылары	мотивациялық дағдылар	
бейімделу дағдылары	коммуникативтік дағдылар	
ұйымдастырушылық іскерліктері	бақылау және өзін-өзі бақылау біліктері	
танымдық дағдылары	көмекші дағдылар	
Интегративтілік		
Педагогика, психология курстарын, зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесін, ғылыми қызметті интеграциялау	Әдістемелік дайындықтың негізгі ішкі жүйелері-теориялық дайындық, Практикалық дайындық, ғылыми жұмысты жүргізуге дайындық және СҒЗЖ ішкі жүйесі	
әдістемесі бар мамандық	бірнеше арнайы пәндер бір.	
Білімді, кәсіби шеберлікті және ғылыми бағыттағы нәтижелерін сараланған бағалау.		

Жоғары оқу орнындағы оқу субъектілерінің тең құқылығы мен өзара мүдделілігі шарттың шешуші компоненті болып табылады;

- болашақ маман мен ғылымның дамуындағы иерархиялық құндылықтар жүйесін түсіну және қабылдау принципі;

- тұлғаның дамуындағы толықтық пен үздіксіздік принципі. Бұл қағида университеттің түлектерін іріктеуден бастап, одан әрі өзін-өзі жүзеге асыру үшін бөлуге және бағыттауға дейінгі жеке ерекшеліктерін ескеруі керек;

- жеке дамудағы жас және әлеуметтік ерекшеліктерді есепке алу қағидаты өмір мен қызметтің стратегиялық түрлерінде дербестікті дамытумен нығайтылған өзін-өзі дамытуға, мақсат қою мен жоспарлауға баса назар аударуды талап етеді;

- тұлғаның өзін-өзі дамыту принципі ерекшеліктерді өзін-өзі жетілдірудегі белсенділікті анықтайды. Жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуының маңызды шарты-жеке тұлғаның дамуында кері байланыс орнату үшін диагностика мен өзін-өзі диагностикалаудың жүйелілігі мен тиімділігі. Жеке тұлғаны диагностикалаудың тиімділігі қызмет түрлеріндегі және жалпы өмірдегі жеке тұлғаның көріністері туралы ақпаратқа негізделген,

- мультимодельдік принципі - диагностикалық тұжырымдамалардың мультивариантты принципі;

- тұлғаның дамуын психологиялық-педагогикалық қолдау принципі.

Кәсіптік даярлау процесі болашақ мамандарды ғылыми табысты оқытудың әзірленген көп өлшемді моделіне бағдарланады. Антропологиялық тәсіл шеңберіндегі зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру жүйесіндегі бұл модель өзара байланысты факторлардан, университеттің мәдени және білім беру ортасының тұтастығын анықтайтын мазмұнды және құрылымдық компоненттерден тұрады.

Жоғары оқу орнындағы болашақ мамандардың белгілі бір жастағы адам ретіндегі жеке басының сипаттамасы психологиялық ерекшеліктермен психологиялық процестердің, күйлер мен жеке қасиеттердің бірлігі ретінде анықталады. Жеке тұлғаның маңызды психикалық қасиеттері психикалық проце-

стердің бағыты, психикалық күйлердің пайда болуы, психикалық формациялардың көрінісі тәуелді болатын бағдар, темперамент, мінез, қабілеттер арқылы көрінеді (1-сурет).

Нақты болашақ мамандарды зерделеу кезінде жеке адамның ерекшеліктері, оның психикалық процестері мен жай-күйі ескеріледі. Әлеуметтік аспект әлеуметтік қатынастарды, белгілі бір әлеуметтік топқа, ұлтқа жату нәтижесінде пайда болатын қасиеттерді зерттеуге мүмкіндік береді. Биологиялық тұрғыдан сипаттама жоғары жүйке белсенділігінің түрін, анализаторлардың құрылымын, шартсыз рефлекстерді, инстинкттерді, физикалық күш, физика, бой, бет әлпеті, тері түсі, көзді қамтиды.

Осы аспектілерді зерттеу болашақ мамандардың қасиеттері мен мүмкіндіктерін, оның жас және жеке ерекшеліктерін ашады. Өмірдің бұл кезеңі осы кезеңде зияткерлік және физикалық күштерді дамытудың көптеген оптимумдарына қол жеткізетіндігімен сипатталады. Болашақ маманның әлеуметтік жетілген тұлғасы:

- дүниетанымдық көзқарастардың тұрақтылығы;

- өмір құндылықтарына бағдарлану;

Тәуелсіздік пен қоғамдық қатынастардың болуына тәуелділікті органикалық түрде біріктіреді. Болашақ маманның жеке басының психологиялық ерекшеліктері, оның қабілеттерін, жалпы зияткерлік дамуын, қызығушылықтарын, мотивтерін, мінез ерекшеліктерін, темпераментін, жұмыс қабілеттілігін, өзін-өзі тануын зерттеу оларды антропологиялық тәсіл негізінде зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру процесінде ескеруге мүмкіндік береді.

Рефлекстік сабақтың мақсаты саналы ұғыну қызметін жоспарлау, түсінудегі қызметінің мақсаттары:

- оқытылатын оқу пәндерінің мазмұнына және жеке ерекшеліктеріне сәйкес олардың мақсатына жету және нақты қою;

- қойылған мақсаттың орындалуын қадағалау;

- кейінгі қызметті түзету және жобалау;

- мақсаттарға қол жеткізудегі табыстар мен қиындықтарды талдау.

МОТИВАЦИОННО-МАҚСАТТЫ БЛОК	Әлеуметтік тапсырыс: білім антропологиясындағы болашақ мамандардың жеке басын кәсіби даярлау		
	Мақсаты: білім антропологиясында болашақ ғалымдар тұлғасының табысты қалыптасуы	Тәсілі: антропологиялық	Құзыреттер: негізгі құзыреттіліктер
АНТРОПОЛОГИЯЛЫҚ ТӘСІЛ НЕГІЗІНДЕ ЖОО-ДА ТҰЛҒАЛЫҚ-ДАМУЫШЫЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТ ҚАҒИДАТТАРЫ			
<ul style="list-style-type: none"> - жеке адамның бостандығы мен құқықтарын іске асырудың демократиялық шарттары - маман мен ғылымның дамуындағы иерархиялық құндылықтар жүйесін түсіну және қабылдау принципі. - тұлғаның дамуындағы толықтық пен үздіксіздік қағидаты - тұлғалық дамудағы жас және әлеуметтік ерекшеліктерді есепке алу қағидаты - тұлғаның өзін-өзі дамыту принципі - мультимодульдық принципі - тұлғаның дамуын психологиялық-педагогикалық қолдау қағидаты 			
МАЗМҰНДЫ БЛОК	ОҚЫТУ МАЗМҰНЫ		
	Білім	Қызмет тәсілдері	
	МІНДЕТТІ ЖӘНЕ ЭЛЕКТИВТІ КУРСТАРДЫҢ КЕШЕНДІ-МАҚСАТТЫ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ		
	Шығармашылық қызмет тәжірибесі	Эмоционалды-құндылық қатынастарының тәжірибесі	
ПРОЦЕССУАЛДЫҚ БЛОК	БОЛАШАҚ МАМАНДАР ТҰЛҒАСЫНЫҢ ТАБЫСТЫ ҚАЛЫПТАСУ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ		
	Оқыту формалары: Рефлексивті сабақтар. Әдістеме бойынша арнайы курстар, семинарлар, практикалық сабақтар зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру	Оқыту әдістері: интерактивті әдістер (жобалар, дөңгелек үстел, дискуссия, дебаттар, ми шабуылы, іскерлік және рөлдік ойындар, case-study, мастер-класстар және т. б.)	Оқыту құралдары: - міндетті және элективті курстардың кешенді-мақсатты бағдарламалары - шетелдерде КАТ-ті іске асырудың негіздері мен тәжірибесі туралы оқу-әдістемелік, анықтамалық материалдар - Акт, интернет желісінің ресурстары - критериялды-диагностикалық құралдар
	МӘДЕНИ-БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ ШАРТТАРЫ:		
<ul style="list-style-type: none"> - Теориялық дайындық-рефлексивті сабақтар кезінде «зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру негіздері» курсының мазмұнын талдау және т. б. - Психологиялық дайындық-ХҚК психологиялық аспектілерін талқылау және іске асыру. - Практикалық дайындық-КИТ іске асырудың жеке тәжірибесін алу 			
ТАЛДАУ-БАҒАЛАУ	КӘСПТІК ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ БАҒЫТТАР		
	Білім беру антропологиясындағы болашақ мамандардың жеке басының кәсіби дайындығын талдау		
	Болашақ мамандардың зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру компоненттері	Субъектілердің дайындық деңгейі іске асыруға арналған жоғары мектеп	

Сурет 1. Болашақ дене тәрбиесі мамандарының кәсіби дайындықтарын қалыптастыру моделі

Рефлексивті сабақтардың мақсаты-түсіну техникасын зерттеу және рефлексивті әрекеттің дәйекті әрекеттерін дамыту арқылы ішкі және терең сыртқы және ішкі қозғалыстарды түсіну.

Жүйелі рефлексивті сабақтардың ұзақтығын аптасына бір рет немесе күн сайын өткізуге болады. Егер жүйелі сабақтар арқылы білім алушылар қызметтің рефлексиялық дағдыларын игеріп, оқуға ауысса, онда жеке рефлексиялық курстарды өткізуге болмайды. Маңызды модуль немесе білім беру кезеңі, білімді қорытынды тексеруге дайындық немесе пәнді оқуды аяқтау жеке немесе топтық рефлексиямен аяқталуы мүмкін.

Мақсат қою және рефлексия бойынша жұмысты оның хабардарлығы мен өнімділігі үшін кәсіби білім алу және біліктілікті арттыру процесіне органикалық түрде қосуға болады.

Алайда, университеттегі оқытушының жеке басының дамуы кейбір ерекшеліктерімен сипатталады. Оқытудың бірінші курсында оларды ғылыми ортаға енгізу міндеттері шешіледі. Бірінші курс студенттерінің мінез-құлқында конформизмнің жоғары деңгейі және рөлдерді орындауға сараланған көзқарас көрінеді. Университеттегі бейімделу кезеңін келесідей түрлерге бөлуге болады:

- кәсіби көрініс, студенттер кәсіби оқу және ғылыми қызметке бейімделіп, оның сипатын, шарттары мен мазмұнын зерттейді.

Басты мақсат - оқу және ғылыми қызметте дербестікті қалыптастыру:

- әлеуметтік-психологиялық көрініс, студенттер ғылыми ортаға бейімделіп, қарым-қатынасты зерттеп, өзіндік мінез-құлық стилін дамытады.

Бақылау нәтижесінде студенттер кездесетін келесі қиындықтар анықталды:

- қызмет ерекшеліктерін зерттеуде: кесте, пәндерді бөлу, оқыту формалары;

- өзіндік жұмыс көлемін орындауда бұл білім алушылардың Конспекттер жасау, бастапқы дереккөздерді, сөздіктерді, анықтамалықтарды таңдау және талдау қабілеттеріне байланысты;

- ал ұжымды ұйымдастыру, өйткені ұжым формальды негізде қалыптасады-қарым-қатынас пен пікірлестерге деген қажеттілік.

ЖОО-да оқу мамандықты ашуға қадам ретінде алдағы қызметке практикалық бағыттылықты қалыптастырады. Зерттеудің әлеуметтік-психологиялық аспектісі аясында студенттер тобында жоғары білім деңгейі анықталды, олар мәдениетті белсенді қолданады және танымдық мотивацияның жоғары деңгейімен сипатталады.

Университетте болашақ мамандар - бұл әлеуметтік жетілген тұлға және оның ұжымға кіруі әлеуметтік белсенділік пен жетілуімен ерекшеленетін әлеуметтік қауымдастықты құрайды. Демек, студенттер тобында дүниетанымды қалыптастыру олардың рефлексиясын дамытуды, білім беру процесінің субъектілері, белгілі бір әлеуметтік құндылықтардың тасымалдаушылары, әлеуметтік пайдалы тұлғалар туралы өздерін сезінуді білдіреді.

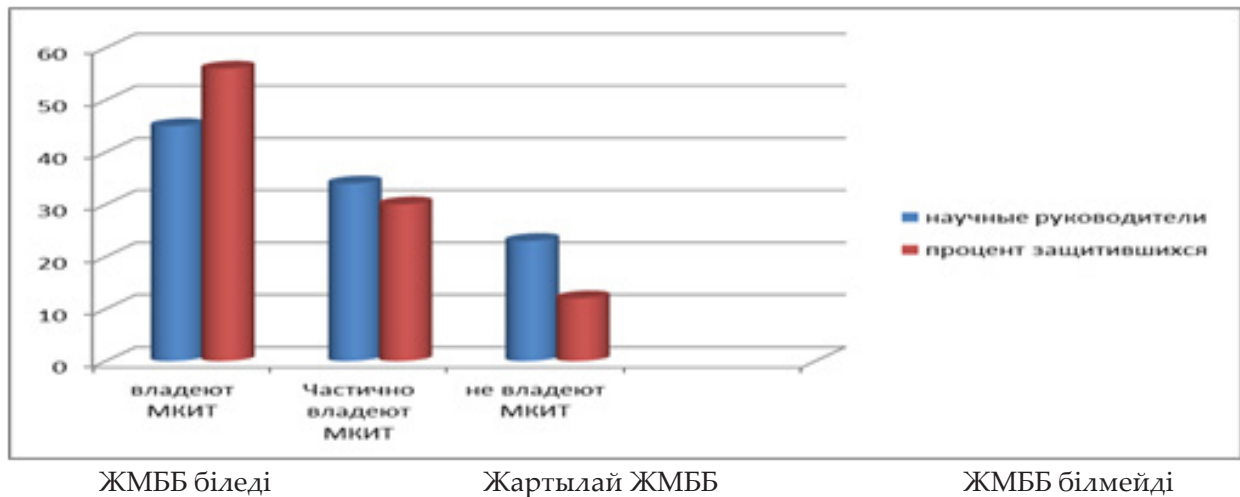
Үлгіні енгізу кезеңдері

Модельді енгізу эксперименттік жұмыстың келесі кезеңдерін өткізуді ұсынды:

- болашақ мамандарға тән тұлғаның маңызды қасиеттерінің қалыптасуының бастапқы деңгейін анықтау тестілеу, сауалнама жүргізу, оқытушыларды педагогикалық бақылау және өзін-өзі бақылау, кәсіби дайындықты зерттеу нәтижелерін статистикалық өңдеу әдістерін қолдану арқылы анықталды.

Бастапқы деңгейді анықтаудың мақсаты ғылыми жетекшілердің тәжірибесін зерттеу, олардың авторлық қызмет жүйелерін таныстыру, қызмет жүйесінің элементтерін анықтау болды.

Ғылыми жетекшілер қызметінің авторлық жүйелері білім сапасын арттырудың бірыңғай процесі ретінде студенттердің білім алуға деген қызығушылығын арттыруға, жаңа мәдени-білім беру ортасында өзін-өзі тәрбиелеуді, өзін-өзі ұйымдастыруды, өзін-өзі бақылауды, білім беруді жалғастыру мен өзін-өзі дамытуды ұйымдастыруда шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған.

Сурет 2. Айқындаушы кезеңдегі ғылыми жетекшілер жұмысының тиімділік көрсеткіші

Ғылыми жетекшілердің жеке психологиялық қасиеттері олардың кәсіби міндеттерді қоюға және шешуге шығармашылық дайындығымен, қажетті білім алуға жоғары қызығушылығымен, оқу-тәрбие қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге және университеттің мәдени-білім беру ортасында функционалдылықты жүзеге асыруға бағытталған қабілеттерімен сипатталады.

Анықтау кезеңі. Барлығы 130 магистранттар және студенттер зерттеумен қамтылды, эксперименттің тікелей қатысушылары 67 оқытушы болды. «Ғылыми жетекшінің зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыруға кешенді тәсілді меңгеру деңгейін анықтау», «зияткерлік еңбек мәдениетін меңгеру деңгейінің ғылыми жетекші қызметінің нәтижелерімен байланысы» әдістемелері бойынша диагностикалық зерттеу нәтижелерін талдау оқытушылардың көпшілігінің бастапқы (45,7%), орташа (32,3%) және төмен (22) деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. деңгейлері. ғылыми жетекшілер жұмысының тиімділік көрсеткіштері диаграммада көрсетілген (2-сурет).

Қалыптастырушы кезең. Қалыптастырушы эксперимент кезеңі ғылыми жетекшілердің қызметін зерттеуге бағытталған:

- ғылыми қызығушылық салалары;
- кәсіби қызметте өзін-өзі жүзеге асыру;
- зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру процесінде жеке құралдар мен әдістерді

пайдалану. Ғылыми жетекшілер ақпаратты ұсынудың мақсаттарымен, нұсқаулықтарымен, тәсілдерімен таныстырылды.

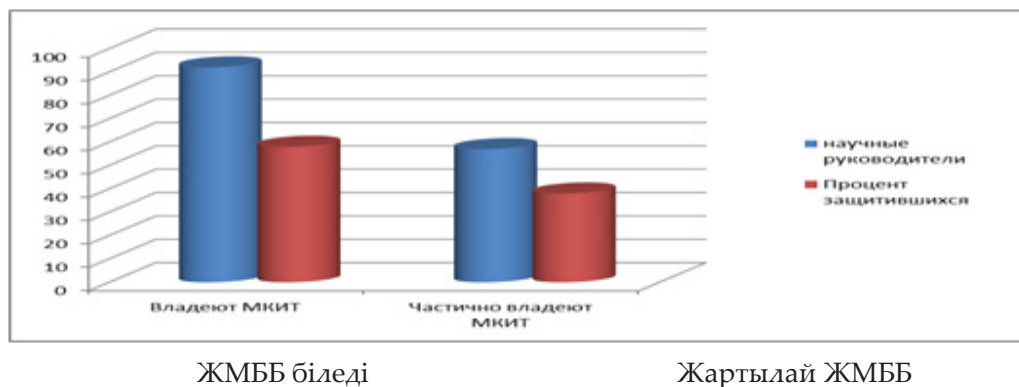
Кешенді диагностика зерттеу әдістерін қамтыды:

- ғылыми жетекшімен, оқытушылармен сұхбат;
- олардың қызметінің өнімдерін талдау - Оқу құралдары, монографиялар;
- ғылыми кеңестер;
- іс - әрекеті;
- сайттары;
- бақылау.

Респонденттерден толтыру және құрастыру сұралды:

- ғылыми жетекшінің қызмет жүйесін зерттеу сызбасы;
- жеке қызмет жүйесін зерттеу схемасы;
- антропологиялық тәсіл негізінде зияткерлік еңбек мәдениетін игеру бойынша авторлық қызмет жүйесін қалыптастыруға ықпал ететін кәсіби маңызды қасиеттерді дамыту жөніндегі бағдарлама;
- жеке жол немесе кәсіби маңызды қасиеттерді дамыту траекториясы.

Алынған ақпарат «ғылыми жетекшінің зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыруға кешенді көзқарасты меңгеру деңгейін анықтау», «зияткерлік еңбек мәдениетін меңгеру деңгейін ғылыми жетекші қызметінің нәтижелерімен байланыстыру» әдістемесін жүргізу үшін пайдаланылды.

Сурет 3. Бақылау кезеңіндегі ғылыми жетекшілер жұмысының тиімділік көрсеткіші

Диагностика екі кезеңде жүргізілді:

- бастапқы кезең – антропологиялық тәсіл негізінде зияткерлік еңбек мәдениетінің ерекшеліктеріне байланысты мәселелерді қарау үшін біліктілікті арттыру курстарын өткізу;

- зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесі бойынша арнайы курстар, семинарлар, практикалық сабақтар;

- респонденттер сауалнаманы толтырды.

Диагностикалық бақылау көмектесті:

- зияткерлік еңбек мәдениеті туралы толық және толық білімді анықтау ; ;

- әдістеме бойынша практикалық дағдыларды әзірлеу:

- ғылыми жетекшілердің осы тобында зерттеулермен айналысатын білім алушылардың ғылыми қызметінің нәтижелілігін арттыру. Зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру проблемасына кешенді тәсіл әдістемесімен жұмыс істейтін оқытушылардың пайызы жүргізілген жұмыстан кейін артты.

Диагноз бойынша келесі тұжырымдар жасалды:

- зияткерлік еңбек мәдениеті бойынша тұтас білімнің болмауы;

- әдістеменің ерекшелігін ескере отырып, жұмыстың ұтымды тәсілдерін білмеу.

Бақылау кезеңі. Эксперименттің осы кезеңінде талдау нәтижесінде сәтті қорғалған болашақ мамандар мен магистранттардың төмен пайызы зияткерлік еңбек мәдениетіне жан-жақты көзқарас әдістемесін ішінара меңгерген оқытушыларға және осы техника-

ны меңгерген және магистранттармен жұмыс жасауда жоғары нәтижелерге ие ғылыми жетекшілерге ие екендігі анықталды.

Эксперименттік жұмыс барысында диагностикалық бөлімдер эксперименттің анықтаушы кезеңіндегі әдістерге сәйкес жүргізілді. Бақылау кезеңінің деректері барлық өлшемдер бойынша айқындаушы эксперименттің өлшемдерімен салыстырғанда өзгерістерді көрсетті, алайда бұл өзгерістер орташа (51,3%) және жоғары (92,4%) қалыптасу деңгейлері бар оқытушылар санында өзгеріс болған эксперименттік топта ғана маңызды болды. Бақылау тобында осы дағдылардың қалыптасу деңгейінде айтарлықтай өзгерістер болған жоқ.

Болашақ мамандардың кәсіби даярлығын диагностикалау сапаны қамтамасыз ету жүйесін жаңғыртудың негізі ретінде зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру бойынша теориялық-әдіснамалық базаны меңгерудің маңызы зор екендігіне сендіреді. Қазіргі еңбек нарығында кәсіби дайындалған адамдар сұранысқа ие, олардың өзіндік ойлау әлеуеті беделді ғылыми және өндірістік кешендердегі кәсіби құзіреттіліктің көрсеткіші ретінде Ғылым мен өндірісті зияткерлік өнімдер жасау арқылы жылжытады. Сондықтан болашақ мамандардың кәсіби сапасының диагностикалық мониторингі жоғары оқу орнында тұлғаның табысты қалыптасу процесінің көп өлшемді моделінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Талқылау

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді зерттеу нақты практикалық педагогикалық қызмет жағдайында болашақ ғалымдардың дипломнан кейінгі білім беру жүйесінде кәсіби дайындығын қалыптастыру мәселесі туралы арнайы зерттеулердің жоқтығын анықтауға мүмкіндік береді. Алайда, оқытушының және олардың әртүрлі топтарының жалпы педагогикалық шеберліктерін қалыптастыру О.А. Абдуллинаның(1998) еңбектерінде егжей-тегжейлі қарастырылады. Н. Д. Хмель (1998). Түйінді құзыреттіліктер Білім берудегі құзыреттілік тәсілдің нәтижелі-мақсатты негізі ретінде и.А. Зимнийдің (2004) еңбектерінде қарастырылады.

Қазіргі қоғамдағы тұлғаның әлеуметтенуінің интегративті тұжырымдамасы және болашақ маманның кәсіби дайындығының мазмұны А.Н. Хузиахметовтың еңбектерінде жинақталған. Білім беру антропологиясы Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготскийдің зерттеулерінде жарияланды. А.В. Хуторский және т. б. кәсібилендіру процесі маманның құзыреттілігін, эмоционалды тұрақтылық пен икемділікті, шығармашылық белсенділікті, инновациялық қызметті дамытумен байланысты.

Қорытынды

Университеттің мәдени-білім беру ортасын ұйымдастыру процесінде болашақ мамандардың дене тәрбиесі мамандарының кәсіби даярлауды қалыптастыру, егер ғылыми бағытта мамандардың зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру әдістемесін мақсатты және саналы түрде игеру процесі ретінде ұйымдастырылса, сәтті жүзеге асырылатыны анықталды.

Мұндай дайындықтың негізі өзара байланысты мотивациялық-мақсатты, мазмұнды-процедуралық, тиімді-бағалау компоненттерінен тұратын дамыған көп өлшемді модель болып табылады. Жеке жетілу, жоғарыда аталған топтардың жалпы және ерекше белгілері белсенді әлеуметтенуге және олардың жеткілікті және рационализм тұрғысынан кәсіби және әлеуметтік қызметке кіруіне ықпал етеді.

Әрі қарай зерттеу тақырыбы компоненттердің толықтығын нақтылауға, осы құбылыстың көп өлшемді моделіндегі компоненттің рөлі мен орнын сипаттауға, тақырып мазмұнында зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастыру жолдарын дамытуға байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік туғызады.

Әдебиеттер тізімі

1. Абдулина О.А. Мониторинг качества профессиональной подготовки // Высшее образование в России. – 1998. – № 3. – С. 40-46.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – Санкт Петербург: Питер, 2001. – 272 с.
3. Выготский Л.С. Психология развития человека. – Москва: Смысл, 2005. – 1136 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
5. Поташник М.М. Качество образования: проблемы и технология управления: (в вопросах и ответах). – Москва: Педагогическое общество России, 2006. – 327 с.
6. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя / Н.Д. Хмель. – Алматы: Ғылым, 1998. – 320 с.
7. Хузиахметов А.Н. Социализация и индивидуализация личности школьника / А.Н. Хузиахметов. – Казань: Дом печати. – 290 с.
8. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций». [Электрон. ресурс]. – 2022. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. (қаралған күні: 01.03.2022).

Н.Ж. Тульбасиев¹, Г.Е. Елеусинова², Л.Б. Алекешова³

¹Международный казахско-турецкий университет им. Ходжи Ахмеда Ясави, Туркестан, Казахстан

²Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, Актюбе, Казахстан

³Атырауский университет им.Х. Досмухамедова, Атырау, Казахстан

Модель формирования профессиональной подготовки будущих специалистов физической культуры

Аннотация. Актуальность исследуемой проблемы обусловлена с необходимостью проведения диагностического мониторинга профессиональной подготовки будущих специалистов и недостаточной разработанностью методолого-теоретических, содержательно-технологических и научно-методических аспектов профессиональной подготовки в процессе педагогической деятельности. Многомерная модель формирования профессиональной подготовки будущих специалистов физической культуры создается через мотивационно-целевой компонент, содержательно-процессуальный компонент, аналитико-оценочный и рефлексивно-коррекционный компоненты. В статье данная многомерная модель основывается на формировании личностного отношения к овладению комплексом основных профессиональных компетенций, осознании научными руководителями значимости личностных качеств, составляющих наполнение компонентов культуры интеллектуального труда в образовательной антропологии, как профессионально значимых качеств будущего специалиста. Доказана эффективность организации процесса культурно-образовательной среды в высших учебных заведениях как процесса целенаправленного и осознанного освоения специалистами научной направленности методики формирования культуры интеллектуального труда.

Ключевые слова: многомерная модель формирования профессиональной подготовки будущих специалистов физической культуры, диагностический мониторинг будущей профессиональной подготовки, профессиональная подготовка.

N.Zh. Tulbasiev¹, G.Ye. Yeleussinova², L.B. Alekesnova³

¹Khoja Ahmed Yassawi International Kazakh – Turkish University, Turkistan, Kazakhstan

²K. Zhubanov Aktyubinsk regional university, Aktobe, Kazakhstan

³H. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan

Model of formation of professional training of future specialists of physical culture

Abstract. The relevance of the problem under study is connected with the need for diagnostic monitoring of the professional training of future specialists and the insufficient development of methodological and theoretical, content-technological, and scientific-methodological aspects of professional training in the process of pedagogical activity. A multidimensional model of the formation of professional training of future physical culture specialists is created through a motivational-target component, a substantive-procedural component, analytical-evaluative, and reflexive-correctional components. In the article, this multidimensional model is based on the formation of a personal attitude to mastering the complex of basic professional competencies, awareness by scientific supervisors of the importance of personal qualities that make up the content of the components of the culture of intellectual work in educational anthropology, as professionally significant qualities of a future specialist. The article proves the effectiveness of the organization of the process of organizing the cultural and educational environment in higher educational institutions as a process of purposeful and conscious development by specialists of the scientific orientation of the methodology for the formation of the culture of intellectual labor.

Keywords: a multidimensional model of formation of professional training of future physical culture specialists, diagnostic monitoring of future professional training, professional training.

References

1. Abdullina O.A. Monitoring kachestva professional'noj podgotovki, Vysshee obrazovanie v Rossii [Monitoring the quality of professional training. Higher education in Russia]. 1998. No. 3. P. 40-46, [in Russian].
2. Ananyev B.G. O problemah sovremennogo chelovekoznanija [About the problems of modern human knowledge], (Peter, St. Petersburg, 2001, 272 p.), [in Russian].
3. Vygotsky L.S. Psihologija razvitija cheloveka [Psychology of human development], (Sense, Moscow, 2005, 1136 p.), [in Russian].
4. Zimnaya I.A. Kljuchevye kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Avtorskaja versija [Key competencies as the effective-target basis of the competence approach in education. The author's version], (Research Center for Quality Problems of training specialists, Moscow, 2004, 42 p.), [in Russian].
5. Potashnik M.M. Kachestvo obrazovanija: problemy i tehnologija upravlenija: (v voprosah i otvetah) [Quality of education: problems and management technology: (in questions and answers)], (Pedagogical Society of Russia, Moscow, 327 p.), [in Russian].
6. Khmel N.D. Teoreticheskie osnovy professional'noj podgotovki uchitelja [Theoretical foundations of teacher training], (Gylm, Almaty, 320 p.), [in Russian].
7. Khuziakhmetov A.N. Socializacija i individualizacija lichnosti shkol'nika [Socialization and individualization of the student's personality], (House of Printing, Kazan, 290 p.), [in Russian].
8. Khutorskoy A.V. Tehnologija proektirovanija kljuchevyh i predmetnyh kompetencij [Technology of designing key and subject competencies. // Electronic magazine «Eidos»], Available at: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. [in Russian]. (accessed 01.03.2022).

Авторлар туралы мәлімет:

Тульбасиев Н.Ж. – корреспонденция үшін автор, дене тәрбиесі кафедрасының аға оқытушысы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан.

Елеусинова Г.Е. – педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика, психология және бастауышта оқыту кафедрасының доценті, Қ. Жұбанов атындағы өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан.

Алексешова Л.Б. – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан.

Tulbasiev N.Zh. – **Corresponding author**, Senior Lecturer of the Department of Physical Education, Khoja Ahmed Yassawi International Kazakh-Turkish university, Turkistan, Kazakhstan.

Eleusinova G.E. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Psychology and Primary Education, K. Zhubanov Regional University, Aktobe, Kazakhstan.

Alekeshova L.B. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, H. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan.